

Publiskā izpildījuma Latvijas un starptautiskā izpratne autortiesību ekspertu vērtējumā

Mudīte Luksa, LV portāls

4. jūnijs (2012)

VIEDOKĻI/LV portāls jautā

Visparastākais radio, ko ierasti ieslēdzam līdz ar rīta soli mājās vai klusiņām kā fonu darbā, ieņemot savu pienākuma kalpa pozīciju, sabiedrību sadalījis divās par savu taisnību pārliecinātās nometnēs. Pareizāk sakot, robežšķirtni iezīmējusi autortiesību aizsardzības organizāciju prasība, ka par radio klausīšanos ārpus ģimenes loka jāpērk licence, tātad jāmaksā papildu nodeva, kaut arī ziņas vai, piemēram, pirms gadsimtiem mūžībā aizgājuša komponista skaņdarbu birojā vai savā no pasažieru salona norobežotajā kabīnē klausās tramvaja vai trolejbusa vadītājs.

Lai atskaņotu mūziku gan darbavietā, gan citās publiskās vietās, uzņēmumiem jāsaņem mūzikas publiskā izpildījuma licence, norāda Autortiesību un komunikācijas konsultāciju aģentūra un Latvijas Autoru apvienība ([AKKA/LAA](#)), kā argumentu piesaucot tā dēvēto Bernes konvenciju, Autortiesību likumā noteikto definīciju par publisko izpildījumu un autoru taisnīgās tiesības par savu intelektuālo īpašumu saņemt atlīdzību.

Ierindas klausītājiem, kuri radio izmanto iepriekšminētajos un līdzīgos nolūkos, no tā gūstot informāciju un garīgu baudījumu, bet ne peļņu, šī prasība šķiet netaisnīga un drakoniska. Kā atšķirt, kad radio balss peļņu patiešām nedod, bet kad - varbūt netieši, kaut vai radot mājīgu atmosfēru iestādes apmeklētājiem (klientiem), tomēr to vairo? Kā izprotams jēdziens - publiskais izpildījums? Par to pretējus viedokļus pauž autortiesību eksperti, bet Ministru prezidents Valdis Dombrovskis pašreizējo praksi iekasēt radio klausīšanās nodevu ārpus ģimenes loka nodēvējis par absurdu un sacījis, ka esošo kārtību ar drīziem likuma grozījumiem jāmaina. Tas arī notiek: Saeimas deputāti 31.maijā nodeva izskatīšanai komisijās grozījumus Autortiesību likumā, kuri paredz, ka radio programmu atskaņošana nav uzskatāma par publisku izpildījumu.

LV portāls jautā: *Kā izprotat Autortiesību likuma 1.pantā minēto definīciju: "publiskais izpildījums - darba vai cita ar šo likumu aizsargāta objekta priekšnesums, atskaņojums vai kā citādi tieši vai ar jebkuras tehniskas ierīces palīdzību vai procesa starpniecību veikts izmantojums ārpus ierastā ģimenes loka"? Vai jāmaksā arī tad, ja publiskais izpildījums nekalpo komerciāliem nolūkiem?*

Foto: Māris Kaparkalējs, LV portāls

Jānis Bordāns, Tieslietu ministrijas parlamentārais sekretārs:

Latvijas Autortiesību likumā iekļautā publiskā izpildījuma definīcija ir diezgan skaidra un šauri interpretējama. Proti, tā ir autortiesību objekta "pasniegšana" (atskaņošana u.tml.) tieši vai ar jebkādam tehniskām ierīcēm citām personām, kuras nav ģimenes locekļi (*Civillikuma 214.p. - pie ģimenes šaurākā nozīmē pieder laulātie un viņu bērni, kamēr tie vēl atrodas nedalītā saimniecībā*). Taču, runājot par to, vai šis ir vienīgais iespējamais tiesiskais regulējums, būtu jāielūkojas starptautiskās normās un to tapšanas gaitā.

Līdz ar direktīvas 2001/29/EK pieņemšanu tika ieviests jauns publiska izpildījuma koncepts, kas ir sadalīts divās kategorijās: a) padarīt darbu pieejamu sabiedrībai; b) publisks izpildījums. Tās bieži vien tiek jauktas.

Publisks izpildījums aprobežojas ar gadījumiem, kad klausītāji, kas fiziski atrodas klāt, var izbaudīt darbu, tas ir, dzīvu koncertu, filmas, mūziku no skaļruņiem restorānos u.tml. *Padarīt darbu pieejamu publikai*: tas pārklāj visu komunikāciju ar publiku, kas neatrodas vietā, no kurienes darbs tiek atskaņots (translēts) - radio, interneta straumēšana u.tml.

Tas nozīmē, ka, piemēram, kad TV raidījums tiek pārraidīts un saņemts restorānā ar televizora palīdzību, kas tur novietots klientiem, televīzija *padara to pieejamu publikai*, kamēr restorāna īpašnieks veic *publisko izpildījumu*.

Taču problēma ir tā, ka direktīvas attiecīgais pants nesniedz jēdziena "publisks" definīciju. Direktīvas rakstīšanas laikā tika panākta kopīga atziņa, ka šā jēdziena definīcija tiek atstāta valstu nacionālo likumu ziņā, bet uz komunikāciju privātā sfērā direktīva un likumi neattiecas. Saskaņā ar direktīvu pat liels ļaužu loks varētu nebūt uzskatāms par publisku. Ja piemēram, ir sapulcējušās personas ar līdzīgiem uzskatiem un interesēm, teiksim, kluba veidā ar slēgtu pieeju, šāda grupa var būt nosaukta par slēgtu loku, nevis par publiku. Ja turpretim biedrošanās iespēja īsti nav noregulēta un praktiski jebkurš var piekļūt šai vietai (kļūt par kluba biedru), piemēram, nopērkot ieejas biļeti, mums ir darīšana ar publiku. Līdz ar to izpratne, kā pilnībā izpildīt direktīvu, savā ziņā ir ļoti izplūdusi, un tā rezultātā publiskas jēdziens kļūst diezgan nosacīts. "Publikas" definīcijas trūkums ir radījis dažādas interpretācijas ES valstīs. Ir skaidrs tikai tas, ka ir jābūt visu formu pārraidei (transmisijai) - sākot no tradicionālā radio un beidzot ar interneta straumēšanu, taču par auditoriju, uz kuru attiecināt publisko izpildījumu, pastāv tādas neskaidrības, kuru dēļ joprojām nebeidzas tiesas procesi.

Protams, valstīm tiek dota rīcības brīvība izvēlēties arī visšaurāko iespējamo jēdziena "publika" ietvaru, kā to ir izdarījusi Latvija vai, piemēram, arī Francija, kas ar "publiku" likumā noteica visu, kas ir ārpus ģimenes. Taču ir valstis, tradicionāli tādas ir Ziemeļvalstis, kuras likumā paredz plašāku interpretācijas iespēju.

Imants Belogrīvs, Autoru biedrības AKKA/LAA Juridiskās nodaļas vadītājs:

AKKA/LAA praktiskā pieredze vairāk nekā 18 gadu garumā liecina, ka gan autori, gan viņu darbu izmantotāji labi saprot, ko nozīmē ģimene un ģimenes loks. AKKA/LAA izsniedz licences autoru darbu izmantošanai konkrētā vietā un konkrētam skanējumam, nevis kādai teorētiskai vajadzībai.

Ierastais ģimenes loks kā publiskā izpildījuma kritērijs ir pietiekami izsmeļošs, un atbilstoši šim kritērijam izpildījums nav publisks un uz to neattiecas autora izņēmuma tiesības, ja tas tiek veikts mājās, ģimenes ballītē, pārvietojoties

Foto: Nora Krevņeva, A.F.I. personīgajā automobilī utt. Līdzīgi publiskais izpildījums ar atsauci uz Bernes konvencijas 11.panta pirmās daļas (i) punktu tiek skaidrots arī Pasaules intelektuālā īpašuma organizācijas skaidrojošajā vārdnīcā (*WIPO Glossary of Terms of Law of Copyright and Neighbouring Rights, WIPO, Geneva 1981*): "Publiskais izpildījums vispārīgi tiek saprasts kā darba priekšnesums klausītājiem vai skatītājiem, kuri nav privātai grupai piederošas specifiskas personas un kas pārsniedz parastos mājas apstākļos īstenotu priekšnesumu." Publiskā izpildījuma definīcija, kurā izmantots jēdziens "ārpus ierastā ģimenes loka", atrodama arī, piemēram, autortiesību lielvalsts Francijas, kā arī Itālijas, Beļģijas, Ukrainas likumos.

Ieva Andersone, zvērināta advokāte (advokātu birojs "Sorainen"):

Foto:
www.sorainen.com

Autortiesību [likumā](#) ietvertā publiskā izpildījuma definīcija ir jāvērtē kopsakarā ar šā likuma mērķi - aizsargāt autoru un blakustiesību īpašnieku tiesības, vienlaikus samērīgi ievērojot sabiedrības tiesības uz informāciju. Tādēļ ierastais ģimenes loks nekādā gadījumā nebūtu jāsaprot šauri, piemēram, tikai kā ģimene tuvas radniecības izpratnē. Domāju, ka vērts ņemt vērā Eiropas Savienības tiesas apsvērumus lietās par autortiesību un blakustiesību objektu publiskošanu, jo publiskais izpildījums ir viens no publiskošanas veidiem. Šā gada pavasarī tā dēvētajā zobārsta lietā Eiropas Savienības tiesa noteica trīs kritērijus, kas jāvērtē, lai noteiktu, vai notikusi darba, piemēram, mūzikas fonogrammas, publiskošana: (1) vai atskaņošana notikusi apzināti, tas ir, vai mūzika atskaņota, zinot, ka to dzirdēs vēl kāds; (2) vai atskaņošana bija vērsta uz publiku - ņemot vērā, ka publika sastāv no ievērojama cilvēku skaita, kas nedrīkst būt mazs vai niecīgs, un nav savstarpēji saistīts ar kādām tuvām saitēm; (3) vai atskaņošanai ir peļņu nesošs raksturs vai komerciāls nolūks.

Šie visi kritēriji ir jāvērtē kopsakarā, un, ja kaut viens no tiem nepastāv, tad ir apšaubāmi, vai ir notikusi tāda darba publiskošana, par ko jāmaksā atlīdzība. Ievērojot šīs Eiropas Savienības tiesas atziņas, uzskatu, ka arī Latvijas kontekstā Autortiesību likums ir jātulko saprātīgi, novērtējot, vai katrā konkrētā gadījumā šie kritēriji ir izpildīti. Skaidrs, ka tie būs izpildīti, ja mūzika tiek atskaņota kafejnīcā kā nodrošinājums jaukai atmosfērai. Taču daudz mazāk skaidrs, vai arī radio klausīšanās mazā birojā vienmēr atbildīs šiem kritērijiem.

Rihards Gulbis, Kultūras ministrijas Juridiskās nodaļas juriskonsults autortiesību un blakustiesību jomā:

Lai noteiktu publiskā izpildījuma jēdziena saturu, jāvērtē Autortiesību likuma [1.panta](#) 15.punktā ietvertā definīcija, Latvijai saistošie starptautiskie tiesību akti autortiesību un blakustiesību jomā, kā arī tiesu praksē un tiesību doktrīnā izdarītās atziņas.

Starptautiskajos līgumos publiskā izpildījuma jēdziens nav noteikts, taču tā lietošanas konteksts norāda uz atsevišķām tā pazīmēm. Ņemot vērā, ka publiskais izpildījums ir viens no publiskošanas veidiem, publiskošanas jēdzienu raksturojoši kritēriji ir pilnībā attiecināmi uz publiskā izpildījuma jēdzienu.

Foto: no personīgā arhīva

Publiskošanas tiesības ir regulētas arī atsevišķās Eiropas Savienības (ES) direktīvās. Autoru publiskošanas tiesības ir noteiktas direktīvas 2001/29/EK par dažu autortiesību un blakustiesību aspektu saskaņošanu informācijas sabiedrībā 3.panta pirmajā punktā. ES direktīvas 2006/115/EK par nomas tiesībām un patapinājuma tiesībām un dažām blakustiesībām intelektuālā īpašuma jomā^[1] 8.panta 2.punkts nosaka, ka dalībvalstīm jāparedz tiesības, kas nodrošina, ka gadījumos, kad komerciālos nolūkos^[2] publicētas fonogrammas vai šādu fonogrammu reprodukcijas izmanto

raidīšanai bez vadiem vai publiskošanai, izmantojuma veicēji (lietotāji) maksā vienreizēju taisnīgu atlīdzību, kuru savā starpā jāsadala attiecīgajiem izpildītājiem un fonogrammu producentiem.

Eiropas Savienības tiesa (EST) ir norādījusi, ka gadījumos, kad ES tiesību normās nav nevienas tiesas norādes uz ES dalībvalstu likumiem, minēto ES tiesību normu nozīmes un piemērojamības noskaidrošanai visā ES parasti ir jābūt neatkarīgai un vienveidīgai interpretācijai (sk., piemēram, EST 2006.gada 7.decembra spriedumu lietā: C-306/05 *SGAE*, 31.rindkopa).

Ņemot vērā iepriekšminēto, publiskā izpildījuma jēdziena saturs ir noskaidrojams, vērtējot to kā autonomu ES tiesību jēdzienu. Šāds secinājums pilnībā attiecināms arī uz Autortiesību likumā publiskā izpildījuma jēdziena precizēšanai izmantoto terminu "ierastais ģimenes loks".

Pamatojoties uz iepriekš minēto normatīvi tiesisko regulējumu un EST atziņām, izpildījuma atzīšanai par publisku tam būtu jāatbilst vismaz šādiem priekšnosacījumiem:

1. izpildījums ir adresēts vairākām personām. Potenciālo klausītāju skaitam ir jābūt "diezgan liels". Klausītāji var būt ne tikai cilvēku grupa, kas vienlaikus uztver attiecīgo publisko izpildījumu, bet šo klausītāju skaits var summēties, ja tie secīgi nomaina viens otru;
2. klausītājiem savā starpā vai attiecībā pret publiskā izpildījuma veicēju nav personisku attiecību. Piemēram, personiskas attiecības konstatējamas starp tuviem radniekiem, draugiem un paziņām^[3];
3. klausītāji ir publiskā izpildījuma veicēja izraudzīta mērķauditorija, un tie uztver izpildījumu apzināti, nevis nejaušības dēļ.

Autortiesību likumā ietvertā publiskā izpildījuma definīcija iepriekš norādītos kritērijus tieši neietver, un pašreiz tie būtu noskaidrojami interpretācijas ceļā. Tāpat, ņemot vērā EST līdzšinējo praksi, ir iespējama publiskā izpildījuma jēdziena tālāka konkretizācija un citu kritēriju paredzēšana noteiktos gadījumos.

Darba vai blakustiesību objekta publiskas atskaņošanas komerciālais nolūks ES direktīvās nav norādīts kā kritērijs šāda izmantojuma atzīšanai par publisku izpildījumu. Arī EST, vērtējot, vai ir veikts autortiesību darbu un blakustiesību objektu publisks izpildījums, ne vienmēr ir norādījusi uz nepieciešamību konstatēt attiecīgā izmantojuma komerciālo raksturu.

Šā gada 15.marta EST spriedumā lietā Nr.C-135/10, kurā tika vērtēts jautājums par aizsargātu fonogrammu atskaņošanu privātā zobārstniecības kabinetā, tiesa atzina, ka, nosakot, vai ir veikts publiskais izpildījums, nozīme ir arī tam, vai izpildījumam ir peļņu nesošs raksturs (sprieduma 88.-90.rindkopa). Tomēr EST attiecībā uz minētajā spriedumā norādītajiem publiskā izpildījuma noteikšanai izmantojamajiem kritērijiem atzina, ka tie ir savstarpēji saistīti un "līdz ar to tie ir jāpiemēro gan individuāli, gan savstarpējā mijiedarbībā, apzinoties, ka tie dažādās konkrētās situācijās var pastāvēt ar ļoti mainīgu intensitāti" (sprieduma 79.rindkopa). Jāņem vērā, ka minētais spriedums attiecas uz konkrētu situāciju - mūzikas atskaņošanu privātos zobārstniecības kabinetos.

Tāpat būtiski, ka šajā spriedumā EST apzināti vērtēja publiskā izpildījuma noteikšanai izmantojamos kritērijus tikai attiecībā uz blakustiesību objektu publisko izpildījumu, nevis autortiesību darbu publisko izpildījumu. Tas nozīmē, ka spriedumā izmantotā argumentācija nav automātiski paplašināma uz autortiesību darbu publisko izpildījumu.

Vienlaikus ES direktīvas 2001/29/EK 5.panta trešā punkta a), b) un j) apakšpunktā minētie autortiesību ierobežojumi satur tiešu norādi uz attiecīgā izmantojuma nekomerciālo vai ierobežotu komerciālo raksturu. Līdz ar to pārējos autortiesību darbu izmantojuma gadījumos, t.sk. publiskā izpildījuma gadījumā, autortiesības nebūtu sašaurināmas, balstoties uz to, ka attiecīgais izmantojums nav veikts komerciālā nolūkā.

Tas, vai konkrētos gadījumos izpildījuma nekomerciālais raksturs tomēr liedz to atzīt par publisku izpildījumu, ir jākonstatē tiesas ceļā. Šobrīd, ņemot vērā tiesisko regulējumu un nostabilizējušās tiesu prakses trūkumu, nav pamata izdarīt secinājumu, ka nekomerciālos nolūkos veikts izpildījums visos gadījumos nav atzīstams par publisku izpildījumu.

[1] Ar minēto direktīvu atcelta un kodificēta direktīva 92/100/EEK par nomas tiesībām un patapināšanas tiesībām un atsevišķām blakustiesībām, kas attiecas uz autortiesībām intelektuālā īpašuma jomā.

[2] Jāuzsver, ka komerciālais nolūks šajā gadījumā tiek attiecināts tikai uz fonogrammas publicēšanu, nevis uz tās izmantošanu.

[3] Sal. Autortiesības. Paklone I., Lielkalns A., Sosnovska A. u.c. Red. I.Paklone. Rīga: Izdevniecība AGB, 1997, 71.-72.lpp.

© VSIA "Latvijas Vēstnesis"